

Bozdoğan-Yazıkent Beldesi Mezarlığı Süslemeli Kadın Mezar Taşları

Gravestones of Women With Ornaments at Bozdoğan-Yazıkent Municipality Cemetery

Bülent Nuri KILAVUZ*

z

Şüphesiz her nefis ölümü tadacaktır. İlk günden itibaren bunu kabullenen insan, tekrar dirileceğinin de bilincindedir. Bu amaçla ilk zamanlarda mezarların içine gündelik hayatla ilgili hediyeler, dışına da hayattaki sevdikleriyle bağlantıyı kuran, hatıraları yaşatan almetler konulmuŐtur.

Ata kültüyle ne çıkan Türkler, tarih boyunca kabul ettikleri çeşitli inanç sistemlerine uygun olarak, kurgandan türbeye, balbalardan Őahideye mezar kültürlerini devam ettirmiŐlerdir. Ait oldukları çağın ve bölgenin özellikleriyle estetik anlayış içinde Şekillenmiş, başta yazı olmak üzere, bitkisel, geometrik, nesneli ve figüratif motiflerle süslenmiştir.

Tarihimizin tanıkları bilinciyle son zamanlarda mezarlıklar konusunda çeşitli disiplinlerde ve farklı alanlarda çalıŐmalar yođunlaŐmıŐtur. Bu makalede mezar taşlarının zengin ve kaliteli örneklerinin bulunduğu Ege bölgesinden bir mezarlığın mezar taşlarından bezemeli olanlar tanıtılacaktır.

Aydın ili Bozdoğan ilçesine bağlı, Yazıkent Beldesinin güneyinde yer alan mezarlık dört bölüme ayrılmıştır. Mezarlık, Osmanlı dönemine ait Şahideli mezarlardan oluşmaktadır. Dikdörtgen formlu Şahidelerden bayanlara ait olanlarının tepelikleri süslü iken erkek mezar taşları başlıklıdır. Bu makalede süslemeli Şahideler değerlendirilecektir. Kronolojik olarak sıralanan Osmanlı dönemine ait kitabeli on mezar incelenmiŐtir. Cumhuriyetin ilk yıllarında da geleneğin srdrldğu görülmektedir. İncelenen mezarlar H. 1225 / M. 1810- H.

---

* Yrd. Doç. Dr. Bülent Nuri KILAVUZ; Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Karabük / TÜRKİYE, bnkilavuz@gmail.com

1328/1910 tarihleri arasındaki 100 yıllık dönemi kapsamaktadır. Bütün şahidelerde beyaz mermer malzeme kullanılmıştır. Genel olarak yukarı doğru hafif genişleyen dikdörtgen formlu, sivri kemer veya üçgen alınlıklıdır. Şahide boyutları 87-185 cm arasında değişir. Şahideler gösterişli olmakla birlikte sandukaları yığma taş örgülü sadedir. Baş taşları ayak taşlarına oranla daha süslüdür. Süslemelerde, gövdede yazı, tepelikte de bitkisel daha çok olmak üzere nesnel ve geometrik motifler kullanılmıştır. Bitkisel süslemelerde de dönem özelliği akantus ağırlıktadır. Hayat ağacı kompozisyonu çeşitli düzenlerde ele alınmıştır. Vazo ve cami tasvirleri de dönem ve yöre özelliği olarak süslemelerdeki önemli motiflerdir.

Genel özellikleriyle Ege bölgesi mezar geleneğini sürdüren Yazıkent Beldesi Mezarlığı, zengin şahideleri ile Anadolu Türk sanatının önemli örneklerini barındırmaktadır.

Anahtar Kelime: Bezeme, Mezarlık, Mezar Taşı, Bozdoğan, Yazıkent, Şahide

Abstract

Of course, each living thing experiences death. From the first day people know this fact also conscious about the resurrection as well. For this purpose, daily gifts were put inside the graves and some materials as connection to their loved ones and as souvenirs to remind the memories.

Turks prominent with the cult of ancestors have continued their cemetery cultures in accordance with various belief systems from mound to tomb, gravestone to tombstone as well throughout the history. They belong to the age and understanding of the aesthetic features are shaped in the region, especially in writing, floral, geometric, objective and decorated with figurative motifs.

Cemeteries have been studied by various disciplines in different areas by awareness of the witnesses in history recently. In this article, a part of the decorated gravestones in a cemetery at Aegean region including rich and high-quality examples will be introduced.

The graveyard in the South of Yazıkent municipality dependent to Bozdoğan county of Aydın Province was divided into four. The cemetery is consisted of gravestone formed graves that belong to the Ottoman State period. The gravestones of women had rectangular shape, ornamental and headgeared while the male tomb stones had only bushings. In this study, ornamental gravestones will be evaluated. Ten graves at Ottoman Period with scripts and headgears listed chronologically were examined. It is clearly seen that the tradition have continued at first years of the Republic. These graves cover the period of 100 years between 1225 (Hijri calendar (H.)) / M. 1810 – H. 1328 /M. 1910. In all of the gravestones white marbles were used. In general, they are of rectangular shape slightly widening upwards with pointed arches and triangular pediment. Gravestone dimensions are of 87-185 cm. The gravestones are flashy whereas the coffins piled with plain masonry. Headgears are more ornamentally decorated than foot Stones. Ornaments in the body text, including more objects with geometric motifs most of which are herbals were used with the tophead of the graves.

Herbal acanthus ornamentation was mostly used relecting its period. Composition of the tree of life in multiple layouts were discussed. Vase and the mosque depictions are of important motives of the ornamentals as the local feature in that period.

Yazıkent Town Cemetery contains important examples of Anatolian Turkish Art with rich gravestones having General features of the Aegean region tradition.

Keywords: *Decoration, Cemetery, Gravestones, Bozdoğan, Yazıkent, Tombstone*

Giriş

Dünyanın çeşitli bölgelerinde, ilk zamanlardan itibaren insanlar, ölümlerini bu yaşamdan ayrıldıktan sonra tekrar hayat bulacakları inancını taşıdıklarından mezarların içine çeşitli hediyeler ve hatta yiyecek içecekler konulmuş, ana rahmindeki pozisyonda defnedilmiştir. Mezarın üstüne de, bu dünyadan göç eden aslında ruhen başka bir alemde yaşadığı kabul edilen bu insanların yakınları ve sevdikleriyle fiziki bağlantılarını kuran, onu hatırlatan çeşitli alametler yerleştirilmiştir.

Türklerin başında olduğu bazı toplumlar, ölümlerine ve atalarına vermiş oldukları değerle ön plana çıkmışlardır. Türk Sanatında, kurganların bir devamı olarak İslamiyet'i kabulden sonra yeni dinle şekillenen kümbetler ve sonrasında türbeler mezar anıtları olarak inşa edilmiştir. Türk Sanatında mezar anıtları, mimari anıt eserler ve mezar taşları olarak iki biçimde görülmektedir. Ahlat¹ örneklerinde olduğu gibi mezar taşları bazen boyutları ve süslemeleriyle, bazen de Geç Dönem Osmanlı'daki gibi malzeme ve işçiliği ile anıtsal olabilmektedir. Diğer mimari yapılardan farklı olarak bir işlevden daha çok mezarda yatana saygı ve mezarın uzaklardan görünmesini sağlayan mezar anıtları yanında mezar taşları da hemen hemen aynı işleve sahiptir. Mezar taşları orada bir mezarın bulunduğunu şahitlik etmek amacıyla yerleştirilmiş, şahide veya sanduka biçiminde düzenlenmiştir. Ait oldukları çağın ve bölgenin özellikleriyle estetik anlayış içinde şekillenmiş, başta yazı olmak üzere, bitkisel, geometrik, nesnel ve figüratif motiflerle süslenmiştir.

Son zamanlarda, geçmişimizin bu dik (şahide) ve yatay (sanduka, kapak taşı) tanıkları, tarihimizin gerçekçi belgeleri, sanatımızı son durakta da yaşatan bekçileri olan mezar taşları ile ilgili farklı alanlarda ve bölgelerde pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Mezar taşlarının zengin örneklerinin bulunduğu Ege Bölgesinden bir mezarlığın kadınlara ait nitelikli ve süslemeli bir bölümü tanıtılmaktadır.

---

¹ Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezar Taşları*, Ankara 1993

Yazıkent, Aydın ili Bozdoğan ilçesine bağlı, Bozdoğan'ın 8 km. kuzeydoğusunda yer alan bir beldedir. Mezarlık, Yazıkent yerleşim yerinin güney girişinde, kent merkezinin yaklaşık 400 m. güneybatısında, köy yollarının kavşak noktasındadır. Aradan geçen yollarla mezarlık, dört bölüme ayrılmıştır. Bu parçalardan köy yolunun batısında, Bozdoğan-Yazıkent yolunun doğusundaki birinci bölüm üçgen formlu, ortalama 140 x 200 x 230 m. ölçüleriyle en büyüğüdür. Köy yolunun doğusundaki ikinci bölüm ortalama 90 x 110 m. ölçüleriyle kareye yakın dikdörtgen; Bozdoğan-Yazıkent yolunun batısındaki üçüncü bölüm ortalama 70 x 110 x 60 x 60 m. ölçülerinde yamuk bir plan sergiler (Foto 1-2). Mezarlığın güneybatısında, Bozdoğan tarafında bulunan dördüncü bölüm diğerlerinden biraz daha küçük, ortalama 45 x 40 x 40 m. ölçülerinde üçgen planlıdır. Mezarlığın üçüncü ve dördüncü bölümleri daha geç tarihli, cumhuriyet dönemi mezarlara sahiptir. Üçüncü ve dördüncü bölümler başta olmak üzere mezarlığın tamamı günümüzde de gömü amaçlı kullanılmaktadır.

Mezarlığın özellikle 1. ve 2. bölümlerinde, Yazıkent'i de içine alan Neopolis antik kentinin tapınağının bulunduğu yönünde görüşler vardır. Bazı silindirik formlu mezar taşlarında bu antik kentin sütunlarından yararlanılmıştır.

Mezarlık, Osmanlı dönemine ait şahideli mezarlardan oluşmaktadır. Şahideler dikdörtgen ve sütun biçimlidir. Çok az sayıda kare kesitli şahideler de bulunmaktadır. Dikdörtgen formlu şahideler süslemeli veya başlıklıdır. Bu makalede süslemeli şahideler değerlendirilecektir.

1 Numaralı Mezar (Ali Bey'in Kerîmesi (Kızı) Ümmühân Kadın Mezarı)

Mezarlığın 2. (doğu) bölümünün ortasında hafif güneyde yer alır. Yerinden çıkmış yatık durumda olduğundan hangi mezara ait olduğu belli olmamakla birlikte yanında yıkık vaziyette, moloz taşla örülü sanduka kalıntısı vardır. Mezarlıktaki diğer örneklerden baş taşı olduğu anlaşılmaktadır. Beyaz mermer malzemeli şahide, aşağıdan yukarı doğru genişleyen, 25-30 x 120 x 5 cm ölçülerinde dikdörtgen formlu, üçgen (kırık kemer) tepeliklidir. Şahidenin ön yüzü, gövde ve alınlık alçak kabartma tekniğinde işlenmiştir. Gövde diyagonal olarak yerleştirilmiş, sağdan sola doğru yükselen, üstte serlevha altta tarih ibaresi olmak üzere beş satır talik hatlı, kitabeyle düzenlenmiştir (Foto 3; Çizim 1).

Kitabenin Okunuşu²:

² Kitabeleri okuyan Yrd. Doç. Dr. İsmail Yücedağ'a teşekkür ederim.

Hüve'l-hallâku'l-bâkî / Ali beyin kerimesi / Merhûme Ümmühân / Kadın rûhuna Fatiha / Sene: 1225

Kitabenin üstünde, yuvarlak kemer ile gövde sonlanır. Yuvarlak kemerin üçgen köşelerinde yarım çiçek motifi ile doldurulmuştur. Kemerin üstündeki düz çubukla gövde tamamlanıp tepelik başlar. Üçgen tepeliğin ortasında muhtemelen cami olan bir mimari yapı tasviri vardır. Cephe ortada yuvarlak kemerli, iki kanatlı bir kapı ile iki yanında yuvarlak kemerli ve şebekeli birer pencere ile düzenlenmiştir. Pencere kanatları yanlara açık olarak resmedilmiştir. Beden duvarları ve üst örtü kornişle ayrılmıştır. Üst örtü ortada dilimli büyük bir kubbe, iki yanında biraz geride, yarısı gözükken iki küçük kubbeden oluşur. Ortadaki büyük kubbenin üstünde hilal biçimli alem vardır. Mimari yapı ve alınlık üç yandan S ve C kıvrımları oluşturan akantus yaprakları ile çevrenmiştir. Süslemeler ve yazı, zeminin oyulmasıyla alçak kabartma tekniğinde işlenmiştir (Foto 4; Çizim 2). Şahidenin toprağa giren alt bölümü düzeltilmeden bırakılmıştır. Ön yüz düzgün iken arka yüz kavisli bir şekilde yuvarlatılarak sade bırakılmıştır.

2 Numaralı Mezar (Osman Bey Kerimesi Şerife Kadın Mezarı)

Mezarlığın 2. (doğu) bölümünün ortasında 1 numaralı mezarın yaklaşık 10 m. kuzeybatısında yer alır. Mezar, 3.85 x 1.40 m. ölçülerinde 0.40 m. yüksekliğinde, üstü toprak, moloz taş duvar örgülü üçgen prizmal sanduka formundadır. Sandukanın kısa kenarları ve üzerindeki toprak yığını yanlardan ortaya doğru yükselmektedir. Kısa kenarların ortalarına şahideler yerleştirilmiştir (Foto 3).

Beyaz mermerden baş taşı, aşağıdan yukarı doğru genişleyen, 25-30 x 126 x 11 cm ölçülerinde dikdörtgen formlu, sivri dilimli kemer tepeliklidir. Şahidenin ön yüzünde, gövde ve alınlık alçak kabartma tekniğinde yazı ve bitkisel süslemeyle işlenmiştir. Gövde eğimli olarak yerleştirilmiş, sağdan sola doğru yükselen, çubuk çerçeveler içindeki sekiz kartuş ve celi sülüs hatlı kitabeyle düzenlenmiştir. Tarih alt satırda yazılıdır. Gövde ve kitabelik bölümü uçları volüt formunda düğümlere sahip yuvarlak kemerle sonlanır (Foto 6; Çizim 3).

Kitabenin Okunuşu:

Hüve'l-bâkî / Bakmaya çeşm-i basiretle kabrim taşına / Bilmez ol benim halim gelmeyince başına / Arpaz hanedanı merhum hacı / Osman Bey kerimesi merhume / ve mağfûre Şerife / Kadının ruhiçün / El-fatiha sene: 1273

Tepelik iki kademeli bitkisel süslemelidir. Altta tepeliğin tamamını kaplayan, merkezden ışınsal biçimde yayılan iri bir akantus yaprağı, bunun

üstünde sadece orta bölümde yer alan lotus (nilüfer) çiçeği yer alır. Akantusun alt köşelerdeki yaprakları ile, lotusun alt yaprağı volüt tarzında kıvrımlıdır (Foto 7; Çizim 4). Şahidenin arkası boş bırakılmış ve kenarları da kavisli bir şekilde yuvarlatılmıştır.

Ayak taşı, 25-30 x 132 x 10 cm ölçülerinde, mermer malzemeli, aşağıdan yukarı doğru hafif genişleyen dikdörtgen formlu, sivri kemer tepeliklidir. Şahidenin iç yüzü düzleştirilerek kazıma tekniğinde selvi motifi ile süslenmiştir. Selvi altta iki yana doğru S kıvrımlı kollara sahiptir. Şahide kenardan yine kazıma tekniğinde şeritle çevrelenmiştir. Şerit altta ters yuvarlak kemer formundadır (Foto 8; Çizim 5). Şahidenin arkası boş bırakılmış ve kenarları da kavisli bir şekilde yuvarlatılmıştır.

3 Numaralı Mezar (Hacı Hasan Bey Kerimesi Emine Hanım Mezarı)

Mezarlığın 2. (doğu) bölümünde, 2 numaralı mezarın 2 m. batısında yer almaktadır. Mezar, 4.40 x 1.90 m. ölçülerinde 0.50 m. yüksekliğinde, üstü toprak, moloz taş duvar örgülü dikdörtgen prizma sanduka formundadır. Sandukanın batı kenarında dışa 1 m. taşan üçgen bir çıkıntı vardır. Kısa kenarların ortalarına şahideler yerleştirilmiştir (Foto 4).

Beyaz mermer malzemeli baş taşı, aşağıdan yukarı doğru genişleyen, 33-40 x 185 x 11 cm ölçülerinde dikdörtgen formlu, dilimli kemer tepeliklidir. Şahidenin ön yüzünde gövde, diyagonal olarak yerleştirilmiş, sağdan sola doğru yükselen, dokuz kartuş içinde ve sülüs hatlı yazılarla düzenlenmiştir. Kartuşlar içinde en üstteki ser levha dışında ikişer satır yazı yer alır. Sülüs hatlı yazılar alçak kabartma tekniğinde işlenmiştir. Gövde, ser levhanın içinde yer aldığı, yuvarlak kemerle sonlanır. Tarih alt satırda yazılıdır (Foto 10; Çizim 6).

Kitabenin Okunuşu:

Hüve'l-Bâkî / Âh ya Emine Hanım gitti cennete sad âh dı / Zâr-ı giryân (feryâd) eyle bülbül hezâr âh dı / Ah zîr-i hâke defn olundu o nâzik gül beden / Kabri nur olsun duâsın her dem gâhdı / Derse bülbül neden soldun diye düştün âh / Bağıma nâdî hazan erdi benim nâgâhdı / Sabr olunmaz gerçi bu hicrâna ey merg-i sihr / Sabır takat gelmeğe Allah aman Allâhdı / Kangı (Hangi) cennet bağına zîr oldu o gül rû / Lutf eyledi Mâlik arş-ı muallâ câhdı / Söyle arşın kangı (hangi) gülzârında açıldı o gül / Keşf eyle ey pîr-i dânâ mürşid-i âgâhdı / Andelîb (?) sordu vasf-ı sâl-i fevtin (?) dedi / Emine Hanım açıldı gitti cennete sad âh dı / İnebolu hanedanı Hacı Hasan Bey / Kerimesi Emine Hanım'ın ruhuna fâtiha / Fi sene 1273

Gövdeyi tamamlayan yuvarlak kemerin üstünden itibaren 37 cm yüksekliğindeki alınlık kazıma tekniğinde, bitkisel motifler ve cami tasviriyle işlenmiştir. Yuvarlak kemerin yanlarındaki boşluklar, uçları volütlü, C kıvrımı oluşturan, üçlü yaprak motifiyle doldurulmuştur. Bunların üzerinde küçük bir akantus yaprağı bulunur. Gövdenin, serlevhanın kemeriyle bitişiyle mezar taşının dış konturları dilimlendirilmiştir. Tepeliğin ortasında bulunan cami tasviri alınlığı büyük oranda kaplamaktadır. Caminin zemininde düz bir platform oluşturulmuştur. Cami tek kubbeli, iki minarelidir. İki yanlardan, uzun kare kaideler üzerine oturan, silindirik gövdeli, tek şerefeli, silindirik petekli ve konik külahlı birer minareyle sınırlandırılmıştır. Kaidelerde dikdörtgen birer kapı yer alır. Caminin cephesi iki katlıdır. Alt kat ortadaki yuvarlak kemerli, yanlarda dikdörtgen formlu üçlü bir girişe, üst kat da dikdörtgen formlu beş pencereyle düzenlenmiştir. Kubbe, yanları hafif şişkin soğan kubbe şeklindedir. Küre biçimli alemler sonlanır. Kubbeyle minare arasındaki boşlukta birer ve minare üzerinde bir olmak üzere altı yapraklı, dilimli üç yonca vardır. Tepeliğin en üst diliminin içine bir palmet yerleştirilmiştir. Minare yanlarındaki boşluklar, mezar taşının dış dilimiyle uyum sağlayacak şekilde, alt uçları volütlü birer akantusla doldurulmuştur. Sağdaki akantusun üstünde mersin, soldaki akantusun üstünde de nar çiçeği dalı yer alır. Tepeliğin iç kenarları ince bir şeritle çevrelenmiştir. Dilim yivlerinin bulunduğu bölümlerde içe uzanan birer palmet motifiyle buralardaki boşluklar da doldurulmuştur (Foto 11; Çizim 7).

Şahidenin yanları iç bükey yarım oluk silme şeklinde pahlanarak arka sırt bölümü çıkıntılı yapılmıştır. Bu bölüm kazıma tekniğinde, üstte iki kademeli olacak şekilde yuvarlak kemerle sonlanan çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin içinde dipte S kıvrımı biçiminde iki sürgüsü çıkan, üzeri kazıma tekniğinde zikzak ile süslü, uç kısmı hafif kuzeye doğru eğik uzun bir selvi motifi yer alır. Çerçeve yuvarlak kemerle kapatıldıktan sonra üstünde bir taç bölümüne daha yer verilmiştir. Yarım güneş kursu çeklinde yedi yapraklı yonca ve bunu çevreleyen kırık kemerle tamamlanır. Kenarların pahlanmasıyla ön yüzdeki dilimler arkadan da görülmektedir. Ön kenarları düzgün iken arka kenarları kavisli bir şekilde yuvarlatılmıştır (Foto 12; Çizim 8).

Ayak taşı, 32-39 x 130 x 10 cm ölçülerinde, mermer malzemeli, aşağıdan yukarı doğru genişleyen dikdörtgen formlu, ikiz yuvarlak kemer ve boyun tepeliklidir. Ön yüzün kenarları kazıma tekniğinde ince bir çubuk silmeyle çevrilidir. Çerçeve altta ters yuvarlak kemer düzenindedir. Yuvarlak kemerin dışındaki üçgen köşeler, ortalarında bir daireyle birleşmiş simetrik rumi motifleriyle doldurulmuştur. Şahidenin ön (batı) yüzü, bir vazodan çıkan simetrik olarak yerleştirilmiş yaprak ve çiçekten oluşan

bitkisel kompozisyonla işlenmiştir. Motifler kazıma tekniğinde çizilmiştir. Vazo üç kademeli bir ayağa, altı yarım dairesel şişkin karınlı bir gövdeye, ince bir boyna ve bilezikli bir ağza, S kıvrımı biçiminde iki kulpa sahiptir. Gövdenin üzerine yine kazıma tekniğinde iri bir palmet motifi işlenmiştir. Vazonun içinden beş kademe halinde çiçek ve yapraklar çıkmaktadır. En altta simetrik olarak S kıvrımı şeklinde iri iki yaprak yer alır. Üstteki çiçekler ise V düzeninde, altta sapsarı birleşik, karşılıklı iki yaprak ve dalın ucundaki çiçek motifiyle düzenlenmiştir. Gruplar bir dala birleştirilmeden bir hizada yerleştirilmiştir. Yapraklarda dala birleştikleri yerde küçük bir kademe bulunur. Dalların ucunda genellikle karanfil çiçekleri kullanılmıştır. Sadece sağdaki ikinci kademe lale, bunun üstünde üçüncü kademe dört yapraklı yonca motifi yer alır. Şahide üstte yuvarlak ikiz kemer biçiminde sonlanır. Aralarında boyna benzer hafif uzun bir yarım küre bulunur (Foto 13; Çizim 9).

Ayak taşının arka (doğu) yüzü ön yüzü gibi parlatılmamışsa da yine kazıma tekniğinde işlenmiştir. Kenarları kazıma tekniğinde ince bir şeritle çevrelenmiştir. Altta ters yuvarlak kemerle alan sınırlandırılmıştır. Yuvarlak kemerin altında düz bir çizgi bulunur. Kemerin üçgen köşeleri ön yüzde olduğu gibi ortada daire ile birleşen sırt sırta rumi motifi ile doldurulmuştur. Üçgen ve küre biçiminde ayağa oturan, yarım daire dipli, şişkin karınlı, ince boyunlu, volüt biçiminde ağızlı ve S kıvrımı biçiminde iki kulplu vazodan çıkan simetrik bitkisel kompozisyonla yüzey süslenmiştir. Altta yanlara açılan iri iki yaprak, üstte karşılıklı birer karanfil, yaprak ve lale motifleri ve bunların üstünde vazodan çıkan kalın dala bağlı, uçları üstte birleşerek tomurcuğa benzeyen, içtekiler küçük simetrik dört yaprak bulunur. Bu birinci grup kompozisyonun hemen üstünde ikinci grup bitkisel kompozisyon gelir. Yapraklardan oluşan tomurcuğun üstünden üçgen bir kökle başlayan ve yukarı doğru daralan gövdeye sahip hurma (palmiye) ağacı işlenmiştir. Gövdenin üst bölümünde simetrik, alta doğru sarkan altı yaprak, üstte yukarı doğru uzanan ve yanlara sarkan biraz daha büyük altı simetrik yaprak ile ortalarında uçlardan birleşen dört simetrik yaprak motifi ile lotus oluşturulmuştur. Mezartaşının bu yüzü de ikiz yuvarlak kemer ve yarım küre boyunla tamamlanır (Foto 14; Çizim 10).

4 Numaralı Mezar (Molla Ahmed Kerimesi Vahide Kadın Mezarı)

Mezarlığın 1. (orta) bölümünün batısında 6 numaralı mezarın yaklaşık 30 m. kuzeyindedir. Tek şahideli mezarın baş taşıdır. Beyaz mermer malzemeli şahide, aşağıdan yukarı doğru genişleyen, 24-31 x 95 x 5 cm ölçülerinde dikdörtgen formlu, üçgen (kırık kemer) tepeliklidir. Gövde diyagonal olarak yerleştirilmiş, sağdan sola doğru yükselen, üstte serlevha altta tarih ibaresi olmak üzere beş satır sülüs hatlı, kitabeyle düzenlenmiştir.

Serlevhayı da içine alan ve şahidenin ön yüzünü kenarlardan çevreleyen çubuk silmeyle oluşturulmuş yuvarlak kemerle gövde sonlanır (Foto 15; Çizim 11).

Kitabenin Okunuşu;

(Ah) mine'l-mevt / Molla Ahmed kerimesi / Merhume ve mağfure Vahide / Kadın ruhuna fatiha / Sene 1275

Alınlık, ortada, alt uçları volütlü, içinde küçük bir selvi motifi bulunan büyük, köşelerde daha küçük boyutlarda olmak üzere üç akantus yaprağı işlenmiştir. Akantus yaprağı ve yazılar oyma-kabartma tekniğindedir (Foto 16; Çizim 12). Şahidenin arka bölümü sadedir. Ön kenarları düzgün iken arka kenarları kavisli bir şekilde yuvarlatılmıştır.

5 Numaralı Mezar (Hacı Ali'nin Halilesi (Eşi) Şerife Mezarı)

Mezarlığın 2. (doğu) bölümünün güneybatısında, 3 no'lu mezarın yaklaşık 10 m. güneyinde yer alır. Örgü duvar tekniğinde sandukalı mezarın her iki şahidesi de yıkıktır. Ayak taşı sade iken baş taşı süslemelidir. Aşağıdan yukarı doğru çok az genişleyen, beyaz mermer malzemeli, 25-27 x 150 x 5 cm ölçülerinde dikdörtgen formlu şahide üçgen tepeliklidir. Gövde diyagonal olarak yerleştirilmiş, sağdan sola doğru hafif yükselen, üstte serlevha altta tarih olmak üzere yedi satır sülüs hatlı kitabeyle düzenlenmiştir. Yazılar oyma-kabartma tekniğinde, kenarları oyularak oluşturulmuştur. Çubuk silmeyle oluşturulmuş, serlevhayı da içine alan yuvarlak kemerle gövde sonlanır. Kemerin üstündeki düz çizgiyle köşebentler oluşmuş ve içleri çeyrek çiçekle doldurulmuştur (Foto 17-18).

Kitabenin Okunuşu:

Hüve'l-Bâkî / Ziyaretten murad bir duadır / Bugün bana ise yarın / Sanadır. Merhume Hacı / Ali'nin halilesi / Şerife ruhuna fatiha / Sene 1286

Alınlık, oyularak sınırları belirlenmiş, akantusa benzer simetrik yapraklarla düzenlenmiştir. Üçgen tepeliğin kenarları yaprak motifiyle dilimlenmiştir. Şahidenin arka bölümü sadedir. Ön kenarları düzgün iken arka kenarları kavisli bir şekilde yuvarlatılmıştır.

6 Numaralı Mezar (Mavi Ali Oğlu Hacı Mehmed Zevcesi Aişe Mezarı)

Mezarlığın 1. (orta) bölümünün güneybatısında yer alır. Tek şahideli mezarın baş taşıdır. Beyaz mermer malzemeli şahide, aşağıdan yukarı doğru genişleyen, 25-35 x 130 x 5 cm ölçülerinde dikdörtgen formlu, sivri kemer tepeliklidir. Gövde diyagonal olarak yerleştirilmiş, sağdan sola doğru yükselen, çubuk silmelerle belirlenmiş kartuş içindeki altı satır talik hatlı

kitabeyle düzenlenmiştir. Tarih üstteki serlevhada yazılıdır. Serlevhayı da içine alan ve şahidenin ön yüzünü kenarlardan çevreleyen çubuk silmeyle oluşturulmuş yuvarlak kemer ile gövde sonlanır (Foto 19; Çizim 13).

Kitabenin Okunuşu:

Mine'l-mevt sene 1296 / Ziyaretden murad bir duadır / Bugün bana ise yarın sanadır / Mavi Ali oğlu Hacı Mehmed / Zevcesi Aişe ruhuna / Fatıha

Alınlık, sivri kemerin dışına çıkarak dilimlendiren iri bir akantus yaprağı ile düzenlenmiştir. Akantus yaprağı, altta düğümlü bir demet şeklinde, yanlara sarkan üçer ve ortadaki dik üç yaprak ile tasvir edilmiştir. Akantus yaprağı ve yazılar zeminin oyulmasıyla alçak kabartma tekniğinde işlenmiştir (Foto 20; Çizim 14). Şahidenin arka bölümü sadedir. Ön kenarları düzgün iken arka kenarları kavisli bir şekilde yuvarlatılmıştır.

7 Numaralı Mezar (Mavi Ali Oğlu Hacı Mehmed Kerimesi Fatma Mezarı)

Mezarlığın 1. (orta) bölümünün güneybatısında 6 numaralı mezarın 2 m. güneyindedir. Tek şahideli mezarın baş taşıdır. Beyaz mermer malzemeli şahide, aşağıdan yukarı doğru genişleyen, 26-31 x 87 x 5 cm ölçülerinde dikdörtgen formlu, sivri kemer tepeliklidir. Gövde hafif eğik, sağdan sola doğru yükselen, çubuk silmelerle belirlenmiş kartuş içindeki altı satır talik hatlı kitabeyle düzenlenmiştir. Tarih üstteki serlevhada yazılıdır. Serlevhayı da içine alan ve şahidenin ön yüzünü kenarlardan çevreleyen çubuk silmeyle oluşturulmuş yuvarlak kemer ile gövde sonlanır (Foto 21; Çizim 15).

Kitabenin Okunuşu;

Hüve'l-baki sene 1315 / Genç iken erişdi bana ecel / Hastalığım bahanedir hüda-yı lemyezel/ Mavi Ali oğlu / Hacı Mehmed kerimesi Fatma / Ruhuna Fatıha

Alınlık, yuvarlak kemerin kilit taşından kalın bir gövdeyle başlayan, kemerin köşelerinde birer meyvesi, simetrik olarak düzenlenmiş diğer dalları yapraklı armut ağacı ile işlenmiştir. Armut ağacı ve yazılar zeminin oyulmasıyla alçak kabartma tekniğinde işlenmiştir (Foto 22; Çizim 16).

Şahidenin arka bölümü sadedir. Ön kenarları düzgün iken arka kenarları kavisli bir şekilde yuvarlatılmıştır.

8 No'lu Mezar (Derviş Hasan Efendi Zevcesi Şerife Kadının Mezarı)

Mezarlığın ikinci (doğu) bölümünün kuzeybatısında 7 numaralı mezarın yaklaşık 5 m. kuzeyinde mezarın üzerinde yatık vaziyettedir. Muhtemelen

üzerinde bulunduğu, örgü duvar, toprak dolgulu üçgen prizmal sandukalı mezara aittir. Beyaz mermer malzemeli şahide, aşağıdan yukarı doğru genişleyen, 24-30 x 110 x 5 cm ölçülerinde dikdörtgen formlu, sivri kemer tepeliklidir. Şahidenin ön yüzü, gövde ve alınlık alçak kabartma tekniğinde işlenmiştir. Gövde, hafif eğik olarak yerleştirilmiş, sağdan sola doğru yükselen, çubuk silmelerle belirlenmiş kartuş içindeki beş satır talik hatlı kitabeyle düzenlenmiştir. Altıncı satırı oluşturan dua bölümü dairesel bir kartuş içindedir. Tarih serlevhada yazılıdır. Serlevhayı da içine alan yuvarlak kemer ile gövde sonlanır (Foto 23-24).

Kitabenin Okunuşu:

Hüve'l-Bâkî Sene 1316 / Yâ İlâhî gelmişim divânına / Rahmetinle
yarlığa Yâ Rabbenâ / Derviş Hasan Efendi zevcesi / Şerife kadının ruhuna /
Fatiha

Alınlık, kabartma tekniğinde, iri bir palmet motifiyle işlenmiştir. Palmetin yan yaprakları uzatılarak iki kademeli rumi motifi, göbeği lotus ve tepeliği de küçük bir lale şeklinde düzenlenmiştir. Yuvarlak kemerin üstüne uzanan simetrik dalların uçlarında kök biçiminde birer rumi motifi yer alır. Hayat ağacı figürü 7 numaralı mezar taşıyla birlikte farklı biçimde yorumlanmıştır. Motifler eğri kesim tekniğinde işlenmiştir. Yanlardan ortaya doğru diyagonal kesilerek, ortada derin bir kanal oluşturulmuştur. Şahidenin sade arka bölümü kavislidir. Ön kenarları düz iken arka kenarlar yuvarlatılmıştır.

9 Numaralı Mezar (Derviş Hasan Efendi Zevcesi Ayşe Dudu Mezarı)

Mezarlığın ikinci (doğu) bölümünde, 1 numaralı mezarın yaklaşık 10 m. güneyinde yatık vaziyette bulunur. Hangi mezara ait olduğu belli değildir. Mezarlıktaki örneklerden baş taşı olduğu anlaşılmaktadır. Beyaz mermer malzemeli şahide, aşağıdan yukarı doğru genişleyen, 22-30 x 110 x 5 cm ölçülerinde dikdörtgen formlu, sivri kemer tepeliklidir. Şahidenin ön yüzü, gövde ve alınlık alçak kabartma tekniğinde işlenmiştir. Gövde diyagonal olarak yerleştirilmiş, sağdan sola doğru yükselen, çubuk silmelerle belirlenmiş kartuş içindeki altı satır talik hatlı kitabeyle düzenlenmiştir. Tarih serlevhada yazılıdır. Serlevhayı da içine alan yuvarlak kemer ile gövde sonlanır (Foto 25; Çizim 17).

Kitabenin Okunuşu:

Hüve'l-bâkî sene 1317 / Ziyaretten murâd bir duâdır / Bugün bana ise
yarım sanadır / Derviş Hasan Efendi zevcesi / Ayşe Dudu ruhuna / Fatiha

Alınlık, S ve C kıvrımları oluşturacak şekilde, iri bir palmet ve rumi motifiyle kabartma tekniğinde işlenmiştir. Palmetin yan yaprakları da birer palmet, göbeği ise ucunda daha küçük bir palmetin bulunduğu lale biçimindedir. Yuvarlak kemerin üstüne doğru uzanan simetrik birer rumi, palmetin dallarını oluşturur. Motifler, ortalarındaki derin kanala iki yanların diyagonal inmesiyle eğri kesim tekniğinde işlenmiştir (Çizim 18; Foto 26). Şahidenin arka bölümü sadedir. Ön kenarları düzgün iken arka kenarları kavisli bir şekilde yuvarlatılmıştır.

10 Numaralı Mezar (Mehmed Beyzade Küçük Mehmed Beyin Haremi Amine Kadın Mezarı)

Mezarlığın ikinci bölümünün (doğu) ortasında yer alır. Mezar, 3.05x1.70 m. ölçülerinde 0.50 m. yüksekliğinde, üstü toprak üçgen sırtlı, moloz taş duvarlı örgü sanduka formundadır. Sandukanın kısa kenarları ve üzerindeki toprak yığını yanlardan ortaya doğru yükselmektedir. Kısa kenarların ortalarına şahideler yerleştirilmiştir (Foto 27).

Beyaz mermer malzemeli baş taşı, aşağıdan yukarı doğru genişleyen, 25-38 x 130 x 5 cm ölçülerinde dikdörtgen formlu, sivri kemer tepeliklidir. Şahidenin ön yüzünde, gövde ve alınlık alçak kabartma tekniğinde işlenmiştir. Gövde diyagonal olarak yerleştirilmiş, sağdan sola doğru yükselen, çubuk çerçeveler içindeki sekiz kartuş ve talik hatlı kitabeyle düzenlenmiştir. Tarih üst satırda yazılıdır. En alt kartuş ters sivri kemer biçimlidir. Gövde ve kitabelik bölümü yuvarlak kemerle sonlanır (Foto 28; Çizim 19).

Kitabenin okunuşu:

Ah mine'l-mevt sene 1328 / Beni kıl mağfired ya rabbi yezdan / Behakk arşı-ı azam nur-u Kur'an / Gelüb kabrim ziyaret eden ihvan / İdeler ruhuma bir Fatiha ihsan / Mehmed Beyzade Küçük Mehmed / Beyin haremi Amine kadın / Ruhuna Fatiha

Ortadan 25 cm yüksekliğindeki alınlık, simetrik bitkisel kompozisyonla süslenmiştir. Alınlığın üst orta kısmında, bir saplı, yedi yapraklı ve üç kademeli güneş kursu biçiminde gülbezek motifi bulunur. Altında simetrik olarak C kıvrımı oluşturan, bir ucu volütlü, uzun diğer ucu boru çiçeği ile düzenlenmiş akantus yaprağı yer alır. Gövdenin yuvarlak kemerinin köşelerini dolduran boru çiçeği, akantusun ucundan karşılıklı dört ince uzun kılıç yaprağı ile başlamaktadır. İnce dalı simetrik altı yaprak, dalın ortasında bir, daldan ayrı dalla ayrılan, C kıvrımının karnında bir olmak üzere beş yapraklı iki yonca çiçeği ile düzenlenmiştir. Volütün sırtında ve dalla birleşme yerinde iki ayrı akantus yaprağı boşlukları doldurur. Şahidenin arka

bölümü sadedir. Ön kenarları düzgün iken arka kenarları kavisli bir şekilde yuvarlatılmıştır.

Ayak taşı, 25-37 x 130 x 5 cm ölçülerinde, mermer malzemeli, aşağıdan yukarı doğru genişleyen dikdörtgen formlu, sivri kemer tepeliklidir. Vazodan çıkan çiçek kompozisyonu oyma kabartma tekniğiyle işlenmiştir. Alt bölüm şahideyi yanlardan çevreleyen çubuklarla birleşen ters yuvarlak kemerle sınırlandırılmıştır. Bu kemerin içinden başlayan vazo, üç yapraklı altlığa, simetrik altı yapraklı şişkin gövdeye, V formu uzun bir boyna, dilimli yaprak biçiminde geniş ağza, uçları volütlü ortası simetrik iki yapraklı S formu iki kulpa sahiptir. Vazonun içinden, karşılıklı olarak yerleştirilmiş altı kılıç yaprağı ve ortasından kalın bir dal çıkmaktadır. Dal önce ikiye ayrılır. İnce dal da üç dala bölünür. Bunlardan ikisi üç yaprakla düzenlenirken ortadaki, ortada bir küpeli çiçeği yanlarında birer yaprak biçiminde değerlendirilmiştir. Dalın uzun olan ikinci kolu ikiye ayrılır. Kısa olan parçası ortada palmet ve iki yanındaki yapraklarla tamamlanır. Bunun hemen üstünde, mezar taşının orta bölümünde, uzun kol büyük bir, iki dilimli beş yapraklı yonca yaprağı ile sonlanır. Yonca yaprağından dört dal daha çıkmaktadır. Orta dallar şahidenin üstüne doğru uzanırken daha kısa yan dallar iki yandaki boşlukları doldurur. Yukarı doğru bakan sağdaki dal küpeli çiçeği, aşağıya bakan sol dal da palmet ile düzenlenmiştir. Yukarı doğru uzanan orta dallar da kendi içlerinde ikiye ayrılarak yapraklarla doldurulmuştur. Şahidenin kemer altına kadar uzanan dal ise küpeli çiçeği ile sonlanır. Şahidenin arkası boş bırakılmış ve kenarları da kavisli bir şekilde pahlanmıştır.

Değerlendirme

İncelenen 10 mezar da kadın mezarıdır. Mezarlığın genellikle doğudaki ikinci bölümünün ortasında yer almaktadır. Mezarlardan 4, 6 ve 7 numaralı üç mezar düz toprak zemin ve tek şahideden oluşurken, 1, 2, 3, 5, 8, 9, 10 numaralı mezarlar moloz taş örgü duvarlı, toprak dolgulu, üçgen prizmal formda sandukalıdır. 5, 8 ve 9 numaralı mezarların şahideleri yıkık olmakla birlikte ait oldukları mezarların yanında ve üzerinde oldukları anlaşılmaktadır. 2,3 ve 10 numaralı mezarlar sağlam ve iki şahideli olarak ayaktaadır.

Süslemeli mezar taşları 1- 1225/1810, 2- 1273/1857, 3- 1273/1857, 4- 1275/1859 5- 1286/1869 6- 1296/1879, 7- 1315/1897, 8- 1316/1898 9- 1317/1899, 10- 1328/1910 olarak sıralanmaktadır. Mezar taşlarının tarihleri ve üslupları Geç Osmanlı dönemine aittir.

Şahidelerin boyutları farklılık göstermektedir. 3 numaralı mezarın baş taşı 185 cm ile en uzun 7 numaralı (Fatma) şahide 87 cm. yüksekliği ile en kısa olanıdır.

Şahideler, aşağıdan yukarı doğru genişleyen dikdörtgen gövde formlarıyla genel olarak birbirlerinin benzeridir. 5 numaralı şahide 25-27 cm genişliği ile fazla fark etmez iken 10 numaralı mezarın baş ve ayak taşlarında 25-38 cm genişlik farkı vardır.

Mezar taşlarının tepelik düzenleri de birbirlerine yakındır. 1, 4, 5 numaralı şahideler üçgen, 2 (baş-ayak), 6, 7, 8, 9, 10 (baş-ayak) numaralı şahideler sivri kemerli, 3 (baş-ayak) numaralı mezar şahideleri farklı olmakla birlikte dilimli kemerli formdadır. Üçgen alınlıklı baş taşı üstten yedi, yanlardan da ikişer dilimle dilimlendirilmiştir. Ayak taşı ise üst ortada boyun biçiminde çıkıntılı ikiz yuvarlak kemerlidir. 2 (baş) ve 5, 6 numaralı şahidelerin tepelikleri akant yapraklarıyla dilimlidir. Böylelikle şahidelerde, üçgen, sivri kemer, dilimli kemer, ve ikiz kemer olmak üzere dört çeşit tepelik uygulaması görülmektedir. Tepeliklerdeki bu zenginlik dönemin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Erken ve Klasik Osmanlı dönemlerinde şahide biçimleri sınırlı iken, batılılaşma döneminde başlık ve alınlık formlarından kaynaklanan çok farklı düzenlemeler yapılmıştır.

Şahidelerin gövde kesitleri değişmektedir. 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9 numaralı şahidelerin ön ve arka yüzleri düz olarak bırakılmış, arka kenarları dış bükey biçimde pahlanarak yuvarlatılmıştır. Şahide kalınlıkları ve mezar taşı boyutları değiştiğinden pahlar da farklılık göstermektedir. 3 numaralı mezarın baş taşının arka yanları yarım oluk silmeyle düzenlenmesiyle T formu oluşmuştur. Ayak taşının ise ön ve arka kenarları ince bir kaval silmeyle işlenerek köşeler yuvarlatılmıştır. Mezar taşlarının tamamı beyaz renkli mermer malzemelidir. 6 numaralı şahidenin gövdesi sarı renkte boyalı iken diğerleri boyasızdır.

Süsleme yoğunluğu farklılık göstermektedir. Baş taşları ayak taşlarına, baş taşlarında dış yüzler (batı) iç yüzlere (doğu), ayak taşlarında tam tersi daha fazla süslemeye sahiptir. Sadece 3 numaralı mezarın baş ve ayak taşlarının iki yüzü de süslenmiştir. Diğer baş şahidelerin sadece ön yüzleri, 2 ve 10 no'lu mezarın ayak taşlarının batı (iç) yüzü bezemelidir.

Mezartaşları, bitkisel, nesnel ve geometrik motiflerle süslenmiştir. Baş taşlarının gövdelerinde yer alan yazılar da kartuş düzenleri, yerleştiriliş şekilleri ve hatları ile destek olmuştur. Mezarların yapıldıkları döneme uygun olarak bitkisel bezeme genellikle stilize edilmiş natüralist motiflerdir. Akantus, kıvrık dal, yaprak, yonca, küpe çiçeği, boru çiçeği, hurma (palmiye) ağacı, lale, narçiçeği, servi (selvi) ağacı, gülbezek, palmet ve rumi

motifleri kullanılmıştır. Nesneli bezemeyi cami ve vazo motifleri, geometrik bezemeyi de zikzak, ay-yıldız ve kemer motifleri oluşturmaktadır.

Türk sanatında bitkisel süsleme, başlangıcından itibaren çeşitli alanlarda ve tekniklerde en çok kullanılan motif ve kompozisyonlardandır³. İslamiyet'le birlikte tasvir yasağı sonucunda bitkisel ve geometrik motiflere daha çok ağırlık verilmiştir. Özellikle bazı figürler stilize edilerek rumi gibi bitkisel⁴ motiflere dönüştürülmüştür. Osmanlı devletinin 18-19. yy.da batılılaşma sürecinde Avrupai Barok ve Rokoko üslupları özellikle süslemenin her alanında daha etkili olmuştur. Önceki dönemlerde stilizasyona uğrayan figür ve bitkisel motifler yerine bu dönemde daha natüralist motifler, nesnelere, manzaralar kullanılmış, akantus yaprakları Türk Süsleme sanatına girmiştir⁵. Mimari eserlerden sonra bu değişimin en iyi izlendiği alan mezar taşlarıdır.⁶ Ege bölgesindeki mezar taşları malzeme ve formları yanında süslemeleriyle de bu dönemde başkent İstanbul'dan geri kalmayacak derecede gösterişlidir.

Kullanılan bitkisel motiflerde, gerçeğini andıracak biçimde ana çizgiler kullanılarak sadeleştirilmiş ve soyutlamaya gidilmiştir. Bitkisel motiflere hepsinde yer verilmiştir. 3 numaralı mezarın baş taşının iç, ayak taşının dış yüzünde, 10 numaralı mezarın ayak taşının iç yüzünde vazodan çıkan, 2 numaralı mezarın ayak taşının iç yüzünde üçgen bir kökten çıkan ve yüzeyi boydan boya kaplayan düzendedir. Şahide yüzeyini dolduran bitkisel motifler, servi motiflerinde düz, diğer bitkisel motiflerde dönem üslubuna uygun S ve C kıvrımları yapar tarzdadır. 1 numaralı şahide ve 3 numaralı mezarın baş taşının dış yüzünde, tepelik bölümünde mimariyi çevreleyen bir bordür, gövde bölümünü sınırlayan yuvarlak kemerin köşelerini dolduran bir köşebent, 2 ve 10 numaralı mezarların baş taşının dış yüzünde, 2, 4, 5, 6, 7,

³ Gülgün Elitez, *Türk Mezar taşlarında Bitki Motifleri*, (Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996, Hans Peter Laquer, "Osmanlı Mezar Taşlarının Süslemesinde Bitkisel Motifler", *Suut Kemal Yetkin'e Armağan*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1984, 263-274.

⁴ Hamza Gündoğdu; "İkonografik Açından Türk Sanatında Rumi ve Palmetler", *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner İnal'a Armağan*, Ankara, 1993, s. 197-211.

⁵ Rüçhan Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara 1988, 135-139; H. Örcün Barışta, "Göynük Akşemsettin Türbesi Haziresindeki Bitkisel Bezemeli Kadın Mezar Taşları", *VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları Toplantısı*, Sanat Tarihi Sempozyumu 8-10 Nisan 2002, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 2002. 123-136; Günsel Renda, *Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatı, Minyatür ve Duvar Resimleri*, Ankara 1977, 5-7

⁶ Hür Kamil Biçici, "Tire Müzesi'nde Bulunan Süslemeli Mezar Taşlarından Bazı Örnekler (XVIII-XX. yy.)", *A. Ü. İlahiyat Fak. Der.*, C. 50, S. 1, Ankara 2009, s. 109-150; Hür Kamil Biçici; "Safranbolu Yörük Köyü Mezarlığında Bulunan Süslemeli Mezar Taşları". *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, Bışkek 2008, 313.

8, 9, 10, numaralı mezarların baş taşlarında taç (tepelik) olarak kullanılmıştır.

Şahideler üzerindeki bitkisel kompozisyonlarda, batılı üslupların etkisiyle stilize edilen, estetik kaygı ile oluşturulan ve ikonografik anlamlar taşıyan motifler yatan kişinin genel özellikleri ile ilişkilidir⁷.

Yazıkent mezarlığında incelediğimiz mezar taşlarında, servi (Foto 12), hurma ağacı (Foto 14), akantus (Foto 7,11, 16, 18, 20), armut ağacı (Foto 22), gülbezek (Foto 11), boru çiçeği (Foto 28, 29,30), küpeli çiçeği (Foto 30, Çizim 21), yonca (Foto 11, 28), kıvrık dal (24, 26, 30), lale (13), narçiçeği (11, 13), mersin (Foto 13), palmet (Foto 24, 26), rumi (Foto 24, 26), yaprak (Foto 22, 29, 30) bitkisel motifler olarak kullanılmıştır. Bunlar yalnız kullanıldığı gibi diğerleriyle birlikte de ele alınmıştır.

Bitkisel motiflerin başında Selvi (servi) ağacı gelmektedir. Her zaman yeşil kalan servi ağacı kalıcılığı simgeler⁸.

Türk sanatında çeşitli alanlarda ve tekniklerde süsleme unsuru olarak kullanılan servi, hayat ağacının ve ölümsüzlüğün simgesi olarak da karşımıza çıkmaktadır⁹. Servi ağaçlarının iki yanlarından çıkan çıkıntıların ay, doğurganlık ve bolluk simgesi olan boynuz olarak yorumlanır¹⁰. Yazıkent Mezarlığı'nda, 2 no'lu mezarın ayak taşının iç yüzünde, üçgen biçiminde kökten çıkan ve sağa, sola birer S kıvrımlı sürgünleri vardır. Yukarı doğru incelen selvinin ucu sola (kuzeye) doğru hafif eğiktir (Foto. 8, Çizim 5). Aynı motif sadece uç kısmı sağa eğik olarak 3 numaralı mezar taşının baş şahidesinin arka yüzünde gösterilmiştir. Burada ayrıca servi ağacının gövdesi zikzak motifiyle işlenmiştir (Foto. 12, Çizim 8).

⁷ Azade Akar, "Yüzyıllar Boyunca Mezar Yazıtlarında Süslemeler". *Atatürk Konferansları VI*. Ankara: 1991 1973-1974 s.75; Şerife Tali, "Kayseri Tavlusun Köyünde Bezemeli Mezar Taşları-II", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi / Journal Of Fine Arts Faculty*, Sayı 21, Erzurum 2012, s. 97-124.117

⁸ Hans Peter Laquer, *Hüvel Baki (İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar taşları)*, İstanbul 1997, s. 127-133; Ayla Ersoy, "Eyüp'deki Mezar Taşlarında Servi Ağacı Kültü", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla V. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler*, 11-13 Mayıs 2001, İstanbul 2002, s. 90-95

⁹ Cevdet Çulpan, *Antik Devirlerden Zamanımıza Kadar İlahiyat-Edebiyat-Tıp ve Sanat Tarihlerinde Serviler*, II, İstanbul 1961.

¹⁰ Burhan Oğuz, *Mezartaşında Simgeleşen İnançlar*, İstanbul 1983, s. 31; H. Kamil Biçici, "Tire Müzesi'nde Bulunan Süslemeli Mezar Taşlarından Bazı Örnekler (XVIII-XX. yy.)", *A. Ü. İlahiyat Fak. Der.*, C. 50, S. 1, Ankara 2009, s. 109-150.

Hurma ağacı (palmiye), hayat ağacı sembolü olarak yorumlanmakta, yaşamın ve ölümsüzlüğün sembolü olarak resmedilmektedir¹¹.

3 numaralı mezarın, ayak taşının arka yüzünde hurma ağacı motifine yer verilmiştir (Foto.14, Çizim 10).

Antik dönem mimarisinin en vazgeçilmez mimari süslemesi olan akantus, batılı üslupların etkisiyle Osmanlı sanatına da girmiş ve geç dönem Osmanlı mezar taşlarında en çok görülen bitkisel motiflerden olmuştur¹², 18.-20. yüzyıl eserlerinde, yoğun olarak da başkent İstanbul¹³ başta olmak üzere, İç Anadolu¹⁴, Batı Anadolu¹⁵, Kuzey Anadolu¹⁶, Güney Anadolu¹⁷, Doğu Anadolu¹⁸, Trakya¹⁹ ve Balkanlardaki²⁰ mezar taşlarında kullanılmıştır.

¹¹ Ayla Ersoy, "Eyüp'deki Mezar Taşlarında Servi Ağacı Kültü", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla V. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler*, 11-13 Mayıs 2001, İstanbul 2002, s. 90-95

¹² Aygün Ülgen, "Tanzimat Günlerinde Türk Mimari Üslubu", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.3, Sayı:7, İstanbul, Nisan 1990, s. 67-71.

¹³ Hans Peter Laquer, *a.g.e.*, 127-133; Hande Yılmaz, *Anadoluhisarı Sultan II. Bayezid Han Mezarlığı Mezar Taşları*, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2009, s. 310; Selma Gül; *Kadıköy Taşkoprü Caddesi Mezarlığı*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009, s. 261

¹⁴ Şerife Tali, *a.g.m.*, s. 97-124

¹⁵ Tuba Erdem, *Akhisar Ulu Camii ve Paşa Camii Hazireleri'ndeki Mezartaşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009, s. 199; Gülşen Çakar, *Emir Sultan Mezarlığındaki XVIII-XIX Yüzyıl Mezartaşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007, s. 492; Abdülhamit Tüfekçioğlu, *Edincik'te Türk Devri Mimarisi ve Mezar Taşları*, Bursa 2005, s. 99; Abdülhamit Tüfekçioğlu, "Balıkesir ve Yöresinde 2001 Yılı Araştırmaları, Mezar Taşları", *VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları Toplantısı ve Sanat Tarihi Sempozyumu* (8-10 Nisan 2002) Bildiriler, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 2002. 759-774; Fatma Bulut; *İzmir-Urla Merkezdeki Cami Hazirelerinde Bulunan Osmanlı Dönemi Mezar Taşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010, s. 447.

¹⁶ Halit Çal, "Göynük (Bolu) Şehri Türk Mezar Taşları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı XXX, Ankara 2007, s. 295-384

¹⁷ Naci Eren, "Antalya Müzesinde Bulunan Eski Türk Mezar Taşları", *TED*, S. XVII, Ankara 1982, s. 115-134.

¹⁸ Canan Hanoğlu, *Erzurum Merkezde Cami Hazirelerinde Bulunan XVIII.-XIX.yy. Mezar Taşları*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2006, 202.

¹⁹ Burcu Doğan, *Edirne Gazi Mihal Camisi Haziresi'ndeki Mezar Taşları*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2009, 835; Emine Baş, *Edirne Beylerbeyi Camii Haziresi'nde Bulunan Mezar Taşları*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2009, 555.

Yazıkent Mezarlığında da bitkisel motifler içinde akantus yaprağı daha çok kullanılmıştır. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 10 numaralı mezar taşlarının alınlıklarında akantus yaprakları bulunur. Bunlardan 1 numaralı mezar şahidesindeki alınlığı ve mimari yapıyı çerçeveler. 3 numaralı mezarda da yine kenarlarda yer verilmiştir. Diğerlerinde ise akantus yaprakları tepeliğe hakimdir. Sade biçimiyle şekillendirildiği gibi dönem üslubuna uygun olarak S ve C kıvrımlı ile volütlü biçimde de düzenlenmiştir.

Meyveli ağacın insan-ı kâmil-i temsil ettiğine²¹ inanılır. Armut ağacı ve meyveleri 6 numaralı mezarın tepeliğini taçlandırmaktadır. Çeşitli bölgelerdeki mezar taşlarında armut kase içinde veya ayrı bir meyve şeklinde tasvir edilirken burada yaprakları ve iki kenardaki meyvesiyle bir ağaç olarak gösterilmiştir.

Gül, ilahi güzelliği ve Hz. Muhammedi sembolize etmektedir. Güle ‘verd-i Muhammedi veya gül-i Muhammedi’ isimleri de verilmiştir. Gül kokusunun, Hz. Muhammet’in kokusu olduğuna inanılır²². Gülbezek de üsluplaştırılmış gül biçiminde olan bir bezeme ögesidir²³

Mezarlıkta 10 numaralı mezarın baş taşında tepelikte gül motifi güneş kursu biçiminde gösterilmiştir.

Boru çiçeği çok fazla kullanılan bir motif değildir. 10 numaralı mezarın baş taşının tepeliğinde, kemer köşelerinde bu motife yer verilmiştir. Bu mezarın ayak taşının iç yüzünde de dış hatları boru çiçeğine benzer, içine bir tepecik eklenmiş küpeli çiçeği bulunmaktadır.

Yonca veya kır çiçeği, şahidelerde ana unsur olmaktan daha çok boşlukları doldurmak ve yapraklı kıvrık dalları süslemek amacıyla kullanılmıştır. 3 numaralı mezarın baş taşında tepelikte, kubbenin iki yanında ve alemde altı yapraklı, ayaktaşında üçüncü kademedede dört yapraklı yoncaya (kır çiçeği) yer verilmiştir. 10 numaralı mezarın baş taşının alınlığında da boru çiçeklerinin sapında ve birer dalı üzerinde beş yapraklı yonca (kır çiçeği) bulunur. Aynı mezarın ayak taşının iç yüzünde iki dilimli, beş yapraklı iri bir yonca çiçeği ortada belirgin biçimdedir.

Kıvrık dal sadece 10 numaralı mezarın ayaktaşında, yapraklarla birlikte değerlendirilmiştir.

²⁰ Nurcan Boşdurmaz, *Bosna Hersek Osmanlı Dönemi Müslüman Mezar Taşları*, (İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 2009,

²¹ Nidayi Sevim, *Medeniyetimizin Sessiz Tanıkları*, İstanbul 2007, s. 88.

²² Nidayi Sevim, *a.g.e.*, s. 91; Beşir Ayzazoğlu, *Güller Kitabı*, İstanbul 1999, s. 53; Şerife Tali, *a.g.m.* s. 117

²³ Metin Sözen - Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1992, s.95.

Osmanlı sanatına en erken giren çiçeklerden olan lalenin biçimlenişi zamanla değişikliğe uğramıştır. 16.yy.'da oval olan form, 18.yy.'a doğru gittikçe uzayarak, aşırı uzun kadehli çizilmeye başlanmıştır. 19.yy.'da rokoko üslubu ile birlikte yerini güle bırakarak kullanılmaz olmuştur²⁴. Lale bir soğandan tek bir çiçek oluşu ile vahdet-i vücud simgesi sayılmıştır²⁵. Lalenin eski Türk harfleriyle "Allah"lafzına benzemesi ve lale isminin bu harflerde numaralaşması, Türk mistik kültür ve folklorunda bu çiçeğin sevilmesini ve benimsenmesini sağlamıştır. Lale, ebced hesabıyla "Allah" lafzına karşılık gelmektedir²⁶.

Lale motifi 3 ve 10 numaralı mezarlarda görülmektedir. 3 numaralı mezarın baş taşının alınlığında, dilimlerin birleşme noktaları küçük birer lale motifi ile düğümlenmiştir. Buradaki laleler biraz daha palmeti andırmaktadır. Ayak taşındaki tek lale ise daha realisttir. 10 numaralı mezarın ayak taşının iç yüzünde de palmet benzeri iki lale bulunmaktadır.

Narçiçeği motifi sadece 3 numaralı mezarın baş taşının tepeliğinde, caminin yanında bir çerçeve olarak yer verilmiştir. Bunun simetriğinde süsleme olarak mezar taşlarında çok sık görülmeyen ama Ege Bölgesinde özellikle ilk defin ve sonrasında mezarlık ziyaretlerinde mezara götürülen mersin dalı (murt) bulunmaktadır. Halk arasında murt dalı kutsal sayılır. İnanışa göre murt, diğer bitkilerden farklı olarak yaz kış her sağa sola sallanışında Allah'ı zikreder, bu nedenle dört mevsim yeşil kalır. Ayrıca güzel bir kokusu da vardır. Bu bitkiye mersin adının verilmesi ve yine kutsal kabul edilmesi bir başka inanışa göre; söylenişinden dolayı "yâsîn sûresi"nin adına benzetilmesiyle ilgilidir, hatta söz konusu bitkiye "yâsîn" isminden esinlenerek mersin adının verildiğine inanılır. Mersin ya da diğer adıyla murt dallarının halk arasındaki yaygın inanışlardan dolayı mezarlıklara dikildiği belirtilse de aslında bu geleneğin kökeninde, eski Türkler'deki ağaç kültürünün izleri aranmalıdır²⁷.

Rumi ve palmet motiflerinden oluşan bitkisel kompozisyon 8 ve 9 numaralı mezartaşlarının tepeliğinde bulunur. Büyük bir palmet motifinin yan yaprakları ve taç yaprağı da küçük palmetlerden, kökleri de iki rumiden

²⁴ Yıldız Demırız, *Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler*, İstanbul 1986, s. 355.

²⁵ Ayla Ersoy, "Eyüp'teki Mezar Taşlarında Servi Ağacı Kültü", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla V. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler*, İstanbul 2001, s. 95.

²⁶ Burhan Oğuz, *a.g.e.*, 26.

²⁷ Nilgün Çıblak, "Anadolu'da Ölüm Sonrası Mezarlıklar Çevresinde Oluşan İnanç ve Pratikler", *Türk Kültürü*, XL, S.474, Ankara 2002, s. 613; Ahmet Gökbel, *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Âdetler*, Ankara 1998, s. 119

meydana gelir. 3 numaralı mezarın ayak taşının iç yüzünde, vazo motifinin karnına palmet motifi işlenmiştir.

Kökene ve çıkış yerleri hakkında çeşitli görüşler bulunan palmet ve rumi motifleri, Türk Sanatında ilk dönemlerden itibaren kullanılan, özellikle İslamiyet'teki figür yasağı ile sanatın her alanında çeşitli tekniklerde kullanılan motiflerdir. Tek değerlendirildikleri gibi birlikte bitkisel kompozisyon olarak da ele alınmışlardır.²⁸ Mezar taşlarında erken dönemlerde daha çok yer almışlar, Osmanlı sanatında batılı üslupların etkisi döneminde diğer bitkisel motifler daha çok kullanılmaya başlanmıştır.

Batılı üslupların etkisinde Osmanlı sanatına giren nesnel bezemenin örnekleri vazo ve cami tasvirleri olarak görülmektedir. Vazo motifi duvar çinilerinde, seramiklerde, taş mermer üzerinde (özellikle çeşmelerde ve mezar taşlarında), eski resim ve minyatürlerde, tezhiplerde, tahta üzerindeki nakışlarda, sedef işlerinde, kağıt oymacılığında, işlemlerde beğenilen bir motif olarak çok işlenmiştir²⁹.

Vazo motifi üç mezar taşında görülmektedir. 3 numaralı mezarın ayak taşının her iki yüzünde de benzer formda vazo tasviri yer alır. Üç katlı kaide, şişkin karınlı gövde, fazla uzun olmayan yukarı doğru daralan boyun, silindirik ağız, S kıvrımlı küçük iki kulptan oluşmaktadır. Üzerine palmet motifi işlenmiştir. Arka yüzdeki de farklı sadece boyun bölümü kısaltılarak ağız iki katlı yapılmıştır. Üstünde akantus yaprağı işlidir. 10 numaralı mezarın ayak taşının iç yüzündeki vazo biraz daha farklı formda, bitki motifi parçalarıyla düzenlenmiştir. Vazonun kaidesi ters lale, küçük gövdesi, aşağıdan yukarı doğru genişleyen simetrik altı yaprak, üstü bir ağaç görünümünde dallarla işlenmiş yukarı doğru genişleyen boyun, dilimli yaprak şeklinde ağız ve uçları volütlü, ortası yapraklı S biçimli iki iri kulpu ile içinden çıkan bitkisel kompozisyonla uyum içindedir.

Başkent İstanbul'dan başlayıp Osmanlı Devleti sınırları içinde dalga dalga yayılan batı etkileri başta Ege olmak üzere Anadolu'da kendini az veya çok hissettirmiştir. Bu dönemin etkisi olarak minber, şadırvan, sebil ve mezar taşlarında kabartma olarak cami tasvirleri görülmeye başlanmıştır. Cami tasvirli mezar taşları Ege bölgesinde daha fazla benimsenmiştir. İzmir, Tire, Manisa ve Bergama Müzeleri'nde, Menemen Ulu Cami Haziresi'nde, Zeytinliova'da, Tire Yeni Cami Haziresi'nde, Manisa Yeni Cami Haziresi'nde, Alaşehir Şeyh Sinan Cami Haziresinde, Akhisar Ulu Cami

²⁸ Hamza Gündoğdu, *a.g.m.*, s. 197-211; Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Ankara 1987, 66; Selçuk Mülayım, *Değişimin Tanıkları (Ortaçağ Türk Sanatında Süsleme ve İkonografi)*, İstanbul 1999, 50.

²⁹ Azade Akar, "Tezyini Sanatlarımızda Vazo Motifleri", *Vakıflar Derg.*, S.8, Ankara, 1969, s. 267-271.

Haziresi'nde görülen mezar taşlarında ilk örnek İzmir'de ve 1150/1737, son örnek ise Zeytinliova'da 1315/1897 tarihlidir³⁰. Bunlar dışında Manisa Gördes Ağalar Mezarlığı ve Büyük Mezarlık'ta İzmir Ali Ağa Cami Haziresi'nde, ve Eski Foça Mezarlığı'nda yer alan bir grup mezar taşında da bu kompozisyonun işlenmiştir³¹. Mimari bezemeli mezar taşları yöresel bir etkinin neticesi olarak Ege Bölgesinde ve çoğunlukla kadın mezarlarında karşımıza çıkmaktadır³². Yazıkent mezarlığında 1 numaralı şahidenin (1225/1810) üçgen alınlığında ve 3 numaralı mezarın (1273/1857) baş taşının dilimli üçgen alınlığında birer cami tasvirine yer verilmiştir. 1 numaralı (Ümmühân Kadın) Mezarında cami ortadaki büyük yanlardaki küçük olmak üzere kasnaksız üç kubbeli ve minaresiz iken, 3 numaralı mezarda kasnaklı soğan kubbe formunda tek kubbeli iki minareli olarak değerlendirilmiştir.

1 numaralı şahidedeki kubbe dilimli yarım dairesel formuyla Batı Anadolu'daki diğer örneklerle daha çok benzerken 3 numaralı mezardaki soğan tipi kubbe diğer örneklerden ayrılmaktadır. Çift minare uygulaması ilk dönemden itibaren vardır.

Şahidelerde gövdeler alınlıktan kemerle ayrılmıştır. Bu kemer gözleri de kitabeliğin serlavha bölümü olarak kullanılmıştır. Kemerler ince çubuk silmelerle oluşturulmuştur. 3 numaralı mezar taşının yuvarlak kemeri diğerlerinden farklı olarak kademeli yapılmış, kolları dış bükey bir kavisle dışa doğru genişletilerek kademelendirilmiştir. 3 numaralı mezarın baş taşının arka yüzünde selvi motifi yuvarlak kemerle çevrelenmiştir. Ayak taşının iç ve dış yüzündeki vazo motiflerinin altında da birer ters yuvarlak kemere yer verilmiştir. Benzer düzenleme 10 numaralı mezarın ayak taşının iç yüzündeki vazo motifinin altında da vardır.

3 numaralı mezarın baş taşının iç (arka) yüzündeki selvi motifinin gövdesi zikzak motifleriyle işlenmiştir. Ayak taşında selvi motifinin üstündeki

³⁰ Gül Tunçel, *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezartaşları*, Ankara 1989, 8-223; Necmi Ülker, "Ege Bölgesi Osmanlı Devri Mezar taşları", *Osmanlı*, C. IX, Ankara 1999, 230-237.

³¹ Necmi Ülker, "İzmir'in Pınarbaşı Mezar Kitabeleri I (XVIII-XIX. yüzyıl)", *II. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 16-20 Nisan 1984*, Ankara, 1-20; Necmi Ülker, "İzmir Ali Ağa Cami Haziresi Mezar Kitabeleri, (XVIII-XX. yüzyıl)", *VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı 23-27 Mayıs 1988*, Ankara, 19-34; Necmi Ülker, "Eski Foça Mezar Kitabeleri (XVI ve XX. Yüzyıl)" *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı Antalya, 18-23 Mayıs 1989*, Ankara, 1-17; Hür Kamil Biçici, *Manisa Gördes'te Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları*, Gazi Üniv. Sos. Bil. Ens. (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2004, 53, 56, 144, 152; Hür Kamil Biçici, "Gördes'te Bulunan Mimari Bezemeli Mezar Taşı İşçiliğinden Bazı Örnekler", *Manas Üniv. Sos. Bil. Der.*, Sayı: 13, Bişkek, 1-15.

³² Hür Kamil Biçici, "Tire Müzesi'nde Bulunan Süslemeli Mezar Taşlarından Bazı Örnekler (XVIII-XX. yy.)", *A. Ü. İlahiyat Fak. Der.*, C. 50, S. 1, Ankara 2009, s.136.

yarım güneş kursu veya ışın motifi de geometrik motif olarak değerlendirilebilir.

Mezarların baş taşlarındaki kitabelikler çubuk silmelerle diyagonal kartuşlar biçiminde düzenlenerek geometrik bir form oluşturmaktadır.

İncelenen mezar taşlarının süslemeleri kazıma, oyma ve kabartma teknikleri kullanılarak yapılmıştır. Kitabeli ve süslemelerin büyük bir bölümü, mezar taşının yüzeyi oyularak yapılan alçak kabartma olarak uygulanmıştır. 8 ve 9 numaralı mezar taşında alınlıktaki palmet-rumi kompozisyonu zeminin oyularak motifin çıkartılmasıyla alçak kabartma tekniğinde oluşturulmuştur. Motiflerin ortada alçak bir damar oluşturularak yanlardan içe doğru eğimli bir şekilde işlenişi ile diğer şahidelerden ayrılırlar. 2 numaralı mezarda ayak taşının iç yüzündeki selvi motifi, 3 numaralı mezarda baş taşının arka yüzündeki selvi motifi, ayak taşının arka yüzündeki vazo ve hayat ağacı motifi, iç yüzündeki vazo ve bitkisel kompozisyon, motiflerin konturları kazınarak oluşturulmuştur.

Kitabeler:

İncelenen 10 mezarın hepsi kitabeli olup, 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başı Osmanlı dönemine aittir. Kitabeler baş taşının gövdesinde yer alır. 1, 4 ve 5 numaralı şahideler dışında kitabeler kartuşlar içindedir. Bütün metinler sağdan sola doğru yükselen diyagonal yönlüdür.

Yazılar Türkçedir. 1, 2, 3, 4, 5 ve 10 'te celi sülüs, 6,7, 8 ve 4 talik hatlı, kabartma tekniğindedir. 1,4 ve 5 numaralı şahidelerde yazıların çevresi yatay alınarak yazılar oluşturulmuştur (Foto. 3,15 ve 17; Çizim, 1,11).

Kitabeler 2, 3 ve 10 numaralı mezarlar dışında çok uzatılmamıştır. 1 numaralı şahide 5 satır, 2 ve 10 numaralı şahide 8 satır, 3 numaralı şahide 18 satır, 4 numaralı şahide 5 satır, 5 numaralı şahide 7 satır, 6, 7, 8 ve 9 numaralı şahideler 6 satır yazıya sahiptir.

Mezar kitabelerindeki konuları Prokosch, Kraelitz'e dayanarak; 1- Yakarış, 2- Dua, 3- Kimlik 4- Dua isteme 5- Tarih olmak üzere beş ana başlık altında toplamıştır³³. Halit Çal ise daha ayrıntılı bir gruplandırma yaparak; 1- Başlangıç ifadesi 2- Durum bildirme 3- Sebep bildirme 4- Tanrıdan istek 5- İnsanlardan istek 6- Meslek 7- Aile-Baba adı 8- Tanrıdan istek (Dua) 9- Ölenin adı 10- İnsanlardan istek 11- tarih olmak üzere toplam 11 başlık altında incelemiştir.³⁴.

³³ , Hans Peter Laquer, *a.g.e.*, s.127-137

³⁴ Halit Çal, "Göynük (Bolu) Şehri Türk Mezar Taşları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı XXX, Ankara 2007, s. 311-322

Mezar taşlarında ilk satırlardaki yakarışlarda en sık kullanılanlar, “Ya Hu” “Hüv’el Baki, Hüv’elHallakü’l Baki, Ah Min’el Mevt” gibi lafızlardır. Bu yakarışlar İslamiyet’le bağdaşmayan özellikle batılılaşma etkisiyle, ölen kişinin ardından duyulan üzüntü ve acıyı ifade etmektedir (Laquer, 2010: 127-137)³⁵.

Tarih, 1 (1225), 2 (1273), 3 (1273), 4 (1275) ve 5 (1286) numaralı şahidelerde alt satırda yer alırken 6 numaralı mezarla ve 1296 tarihiyle birlikte diğer mezar taşlarında serlevhada ilk satırda başlangıç ifadesinden sonra rakamla yazılmıştır. Serlevha bölümünde, Allah’a yakarış, başlangıç ifadeleri yer almaktadır. Bunlar; 1 numaralı mezarda, “Hüve’l-hallâku’l-bâkî”, 2, 3, 5, 7, 8 ve 9 numaralı mezarda Hüve’l-bâkî, 4, 6 ve 10 numaralı mezarda (Ah) Mine’l-mevt, yazılıdır.

En çok kullanılan Allah’a yakarış ifadesi 6 mezar ile “Hüve’l Baki” dir. Ardından 3 mezar ile “Ah mine’l-mevt” ifadesi gelir. 1 mezar da da “Hüve’l-hallâku’l-bâkî” yakarışı kullanılmıştır.

Mezar taşlarında mezar sahibinin adları; Ümmühân, Şerîfe, Emine, Vahide, Aişe (Ayşe), Fatma, Ayşe Dudu, Amine, olarak geçmektedir. Erkek isimleri olarak da Ali, Hacı Osman, Hacı Hasan, Molla Ahmet, Hacı Ali, Hacı Mehmet, Derviş Hasan, Küçük Mehmet yazılıdır. Harem, zevce, halile sıfatları eş anlamında kullanılırken, beş mezarda da kız evlat olarak kerime kullanılmış, eşleri yerine babalarının adları yazılmıştır. Yazıkent’in eski adı olan İnebolu ve bu bölgedeki büyük yerleşim yerlerinden olan Arpaz da mezar taşlarında kullanılmıştır.

Sonuç

Yüzyıllık dönemi kapsayan (H. 1225 / M. 1810- H. 1328 / 1910), Osmanlı geç döneme ait incelenen 10 mezar taşı ile genel bir sonuca varmak mümkün olmasa da malzeme, form, boyut, süsleme konuları, bezemelerin yerleştirilişi ve boyutları bakımından Yazıkent Köyü mezarlığı Ege bölgesindeki diğer mezarlıklarda görüldüğü gibi başkent etkisini ve sanki başkentten sipariş verilerek yapılmış gibi paralellik gösterir. Sandukalar malzeme ve form bakımından tamamen yerel özelliklerdedir.

Şahidelerin malzeme ve süsleme özellikleri yanında metinler; köyün Osmanlı dönemindeki yerleşik hayat, kültürel, sosyal ve dini dokusu hakkında bilgiler verir.

---

³⁵ Hans Peter Laquer, *a.g.e.*, s. 127-137.

KAYNAKÇA

- AKAR, Azade, “Tezyini Sanatlarımızda Vazo Motifleri”, *Vakıflar Dergisi*. Sayı. VIII. Ankara. 1969 s.267-272.
- AKAR, Azade, “Yüzyıllar Boyunca Mezar Yazıtlarında Süslemeler”, *Atatürk Konferansları*. 1973-1974: C. 6. Ankara:1977 73-78. Resim 1-27.
- ARIK, Rüçhan, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara 1988.
- AYVAZOĞLU, Beşir, *Güller Kitabı*, İstanbul, 1999
- ÜLGEN, Aygün, “Tanzimat Günlerinde Türk Mimari Üslubu”, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c.3, Sayı:7, İstanbul, Nisan 1990, s. 67-71.
- BARIŞTA, H. Örcün, "Göynük Akşemsettin Türbesi Haziresindeki Bitkisel Bezemeli Kadın Mezar Taşları", *VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları Toplantısı*, Sanat Tarihi Sempozyumu 8-10 Nisan 2002, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 2002. 123-136.
- BAŞ, Emine, *Edirne Beylerbeyi Camii Haziresi'nde Bulunan Mezar Taşları*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2009.
- BENLİ, Yusuf, *Akşehir'de Bulunan Süslemeli Türk Mezar Taşları*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1992
- BİÇİCİ, H. Kamil, *Manisa Gördes'te Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları*, Gazi Üniv. Sos. Bil. Ens. (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2004.
- BİÇİCİ, H. Kamil, "Gördes'te Bulunan Mimari Bezemeli Mezar Taşı İşçiliğinden Bazı Örnekler", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniv. Yay.* 66, sayı: 13, Bişkek 2005. 1-15.
- BİÇİCİ, H. Kamil, “Tire Müzesi'nde Bulunan Süslemeli Mezar Taşlarından Bazı Örnekler (XVIII-XX. yy.)”, *A. Ü. İlahiyat Fak. Der.*, C. 50, S. 1, Ankara 2009. 109-150.
- BİÇİCİ, H. Kamil, “Safranbolu Yörük Köyü Mezarlığında Bulunan Süslemeli Mezar Taşları”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, Bişkek 2008, 298-324.
- BOŞDURMAZ, Nurcan, *Bosna Hersek Osmanlı Dönemi Müslüman Mezar Taşları*, (İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 2009
- ÇAKAR, Gülşen, *Emir Sultan Mezarlığındaki XVIII_XIX Yüzyıl Mezartaşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.

- ÇAL, Halit, "Göynük (Bolu) Şehri Türk Mezar Taşları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı XXX, Ankara 2007. 295-384
- ÇIBLAK, Nilgün, "Anadolu'da Ölüm Sonrası Mezarlıklar Çevresinde Oluşan İnanç ve Pratikler", *Türk Kültürü*, Y.XL, 2002. 605-614
- ÇULPAN, Cevdet, *Antik Devirlerden Zamanımıza Kadar İlahiyat-Edebiyat-Tıp ve Sanat Tarihlerinde Serviler, II*, İstanbul 1961.
- DOĞAN, Burcu, *Edirne Gazi Mihal Camisi Haziresi'ndeki Mezar Taşları*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2009.
- ELİTEZ, Gülgün, *Türk Mezar taşlarında Bitki Motifleri*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Sanatlar Ana Sanat Dalı Seramik Programı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996.
- ERDEM, Tuba, *Akhisar Ulu Camii ve Paşa Camii Hazireleri'ndeki Mezartaşları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009
- EREN, Naci, "Antalya Müzesinde Bulunan Eski Türk Mezar Taşları", *TED*, sayı: XVII, Ankara 1982. 115-134
- ERSOY, Ayla, "Eyüp'deki Mezar Taşlarında Servi Ağacı Kültü", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla V. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler*, 11-13 Mayıs 2001, Eyüp Belediyesi, İstanbul 2002. 90-95
- GÖKBEL, Ahmet, *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Âdetler*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- GÜNDOĞDU, Hamza, ikonografik Açından Türk Sanatında Rumi ve Palmetler. *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner İnal'a Armağan*, Ankara 1993, 197-211
- HANOĞLU, Canan, Erzurum merkezde cami hazirelerinde bulunan XVIII.-XIX.yy. mezar taşları, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2006
- KARAMAĞARALI, Beyhan, Ahlat Mezar Taşları, Ankara 1993.
- LAQUER, Hans Peter, "Osmanlı Mezar Taşlarının Süslemesinde Bitkisel Motifler", *Suut Kemal Yetkin'e Armağan*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1984, 263-274
- LAQUER, Hans Peter, Hüvel Baki (İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar taşları), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.
- OĞUZ, Burhan, Mezartaşında Simgeleşen İnançlar, İstanbul 1983.
- ÖGEL, Semra, Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı, Ankara 1987
- RENDİ, Günsel, Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatı, Minyatür ve Duvar Resimleri, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1977.

- SÖZEN, Metin, - TANYELİ, Uğur, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1992.
- TALİ, Şerife, "Kayseri Tavlusun Köyünde Bezemeli Mezar Taşları-II", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi / Journal Of FineArtsFaculty*, Sayı 21, 2012. 97-124.
- TUNÇEL, Gül, *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezar Taşları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- TÜFEKÇİOĞLU, Abdülhamit, "Balıkesir ve Yöresinde 2001 Yılı Araştırmaları, Mezar Taşları", *VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları Toplantısı ve Sanat Tarihi Sempozyumu* (8-10 Nisan 2002) Bildiriler, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 2002. 759-774
- TÜFEKÇİOĞLU, Abdülhamit, *Edincik'te Türk Devri Mimarisi ve Mezar Taşları*, Bursa 2005.
- ÜLKER, Necmi, "İzmir'in Pınarbaşı Mezar Kitabeleri I (XVIII-XIX. yüzyıl)", *II. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 16-20 Nisan 1984, Ankara 1985. 1-20
- ÜLKER, Necmi, "İzmir Ali Ağa Cami Haziresi Mezar Kitabeleri, (XVIII-XX. yüzyıl)", *VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı* 23-27 Mayıs 1988, Ankara 1989. 19-34
- ÜLKER, Necmi, "Eski Foça Mezar Kitabeleri (XVI ve XX. Yüzyıl)" *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı Antalya*, 18-23 Mayıs 1989, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990. 1-17
- ÜLKER, Necmi, "Ege Bölgesi Osmanlı Devri Mezar taşları", *Osmanlı*, c. IX, YTY, Ankara 1999. 230-237

FOTOĞRAFLAR

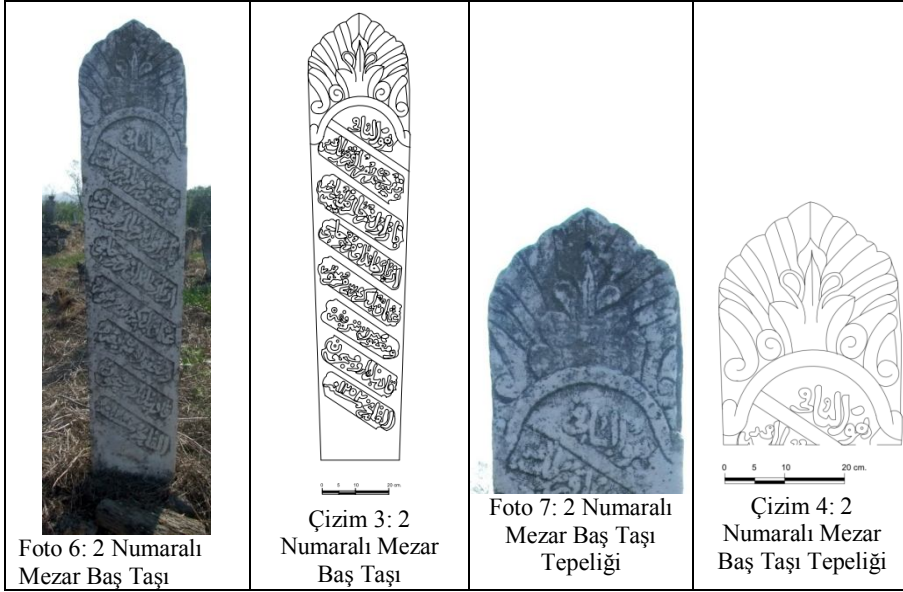
Foto 1: Yazıkent ve Mezarlık (Google Earth'den Uydu Görünümü)

Foto 2: Yazıkent Mezarlığının Bölümleri (Google Earth'den Uydu Görünümü)

Foto 5: 2 Numaralı Mezar Genel Görünüm

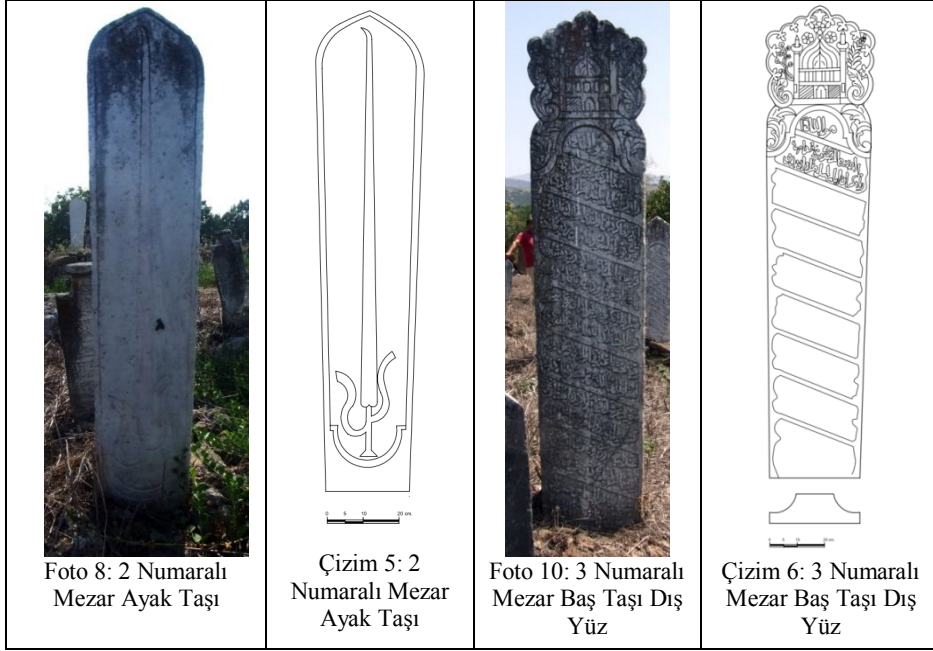
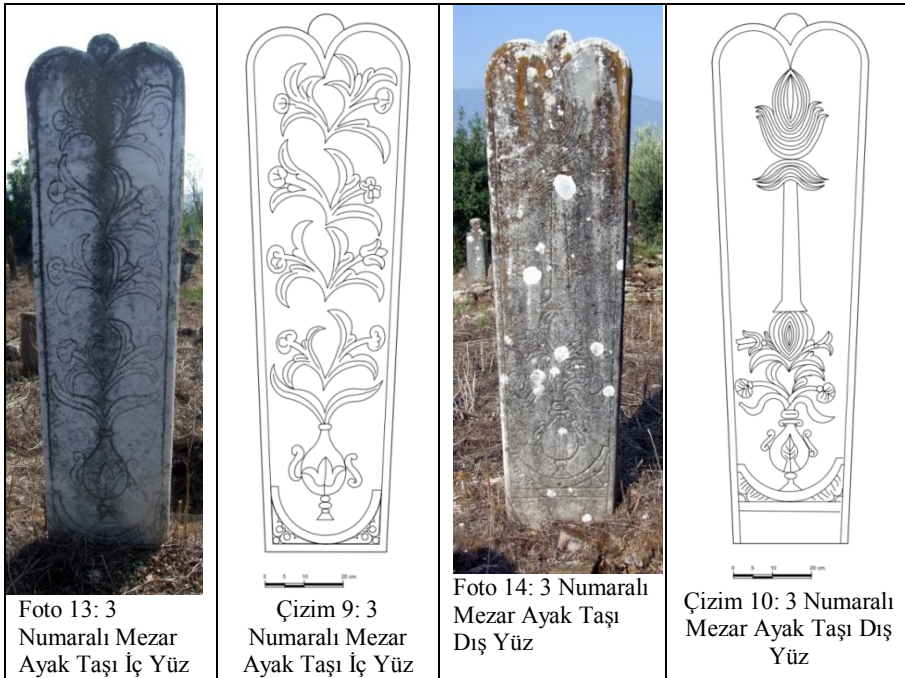
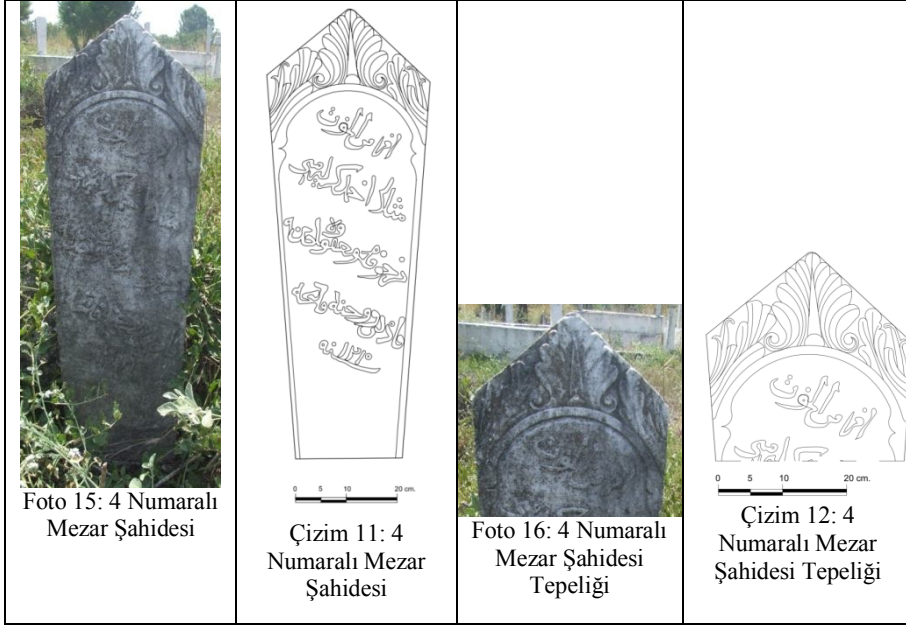

Foto 9: 3 Numaralı Mezar Genel Görünüm

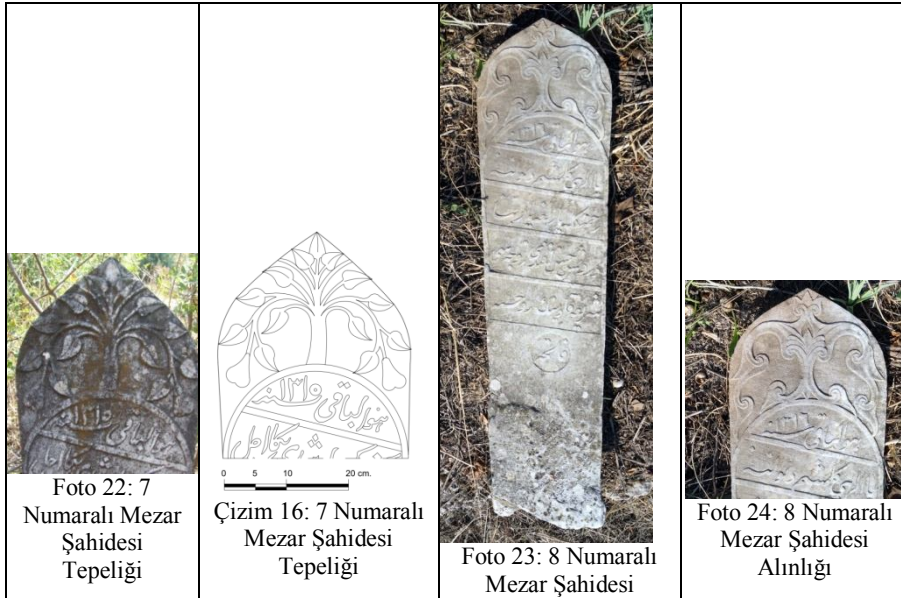
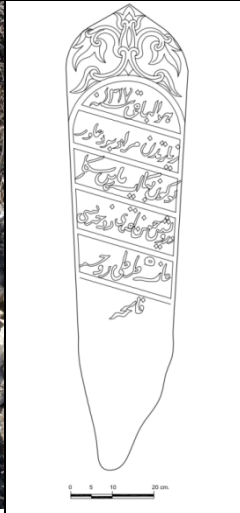

Foto 25: 9 Numaralı Mezar Şahidesi

Çizim 17: 9 Numaralı Mezar Şahidesi

Foto 26: 9 Numaralı Mezar Şahidesi Alınlığı

Çizim 18: 9 Numaralı Mezar Şahidesi Alınlığı

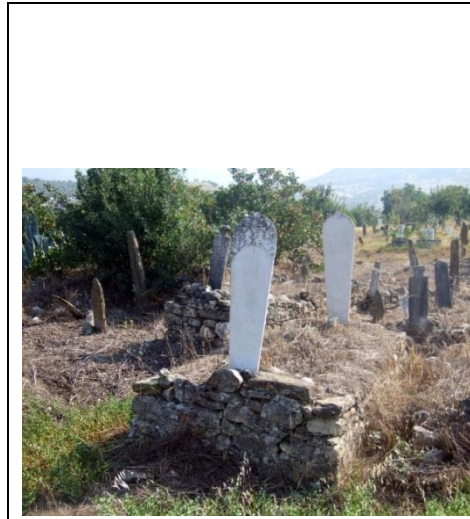
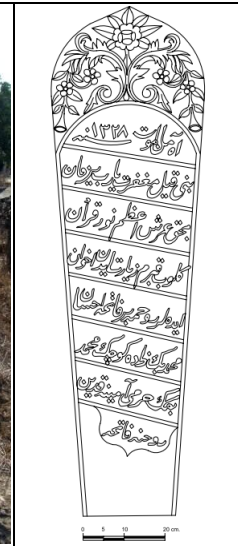

Foto 27: 10 Numaralı Mezar

Foto 28: 10 Numaralı Mezar Baş Taşı

Çizim 19: 10 Numaralı Mezar Baş Taşı

